

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.70>

УДК 35.076:314.251.7](492)

Є. В. Діденко,

к. ю. н., доцент кафедри права та фінансово-економічної безпеки,

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0290-732X>

С. Є. Корзик,

викладач кафедри права та фінансово-економічної безпеки,

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-2845-8959>

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ МОБІЛІЗАЦІЇ КОШТІВ МІГРАНТІВ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Ye. Didenko,

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Law and Economic and Financial Security, HEI “Academy of Recreational Technologies and Law”

S. Korzyk,

*Teacher of the Department of Law and Economic and Financial Security,
HEI “Academy of Recreational Technologies and Law”*

INCREASING THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE BY MOBILIZING THE OF FUNDS OF MIGRANTS AND THE UKRAINIAN DIASPORA

В статті розглянуті основні напрямки мобілізації капіталу, що є ресурсом для забезпечення післявоєнного розвитку та відновлення національної економіки України. Автором доведено доцільність використання як джерела фінансування державної політики відновлення коштів мігрантів та української діаспори. Як вихідні дані автором оцінено статистичну інформацію щодо обсягів міграції в довоєнні часи та після повномасштабного вторгнення Російської Федерації (у вигляді біженців). Автором доведено необхідність вдосконалення методологічної бази щодо оцінки ефективності використання коштів зовнішніх мігрантів та представників української діаспори як джерела інвестування національного виробництва. Запропоновано в роботі двовалентний підхід, що включає відносні показники оцінки ефективності інвестування мігрантів та діаспори. Сформовано авторську таблицю-індикатор напрямків розвитку міграційної політики держави, що враховує значення коштів зовнішніх мігрантів в розвитку національної економіки.

In the world economy, such processes as globalization, integration, internationalization, and transnationalization have been widely developing in recent decades. The consequences of the development of the mentioned processes are significant dynamic shifts in the economic security of any state and its economic dependence on the international economic space and foreign policy of other countries. For the national economy of Ukraine, the issue of ensuring economic security during the wartime period and post-war recovery (given the increase in external debt, reduction in domestic production, budget deficit and loss of labor potential as a result of significant volumes of migration) becomes particularly relevant. The article discusses the main directions of capital mobilization, which is a resource for ensuring the post-war development and restoration of the national economy of Ukraine. The author proved the expediency of using it as a source of funding for the state policy of restoring the funds of migrants and the Ukrainian diaspora. As initial data, the author evaluated

statistical information on the volume of migration in pre-war times and after the full-scale invasion of the Russian Federation (in the form of refugees). The author proved the need to improve the methodological base for assessing the effectiveness of the use of funds of foreign migrants and representatives of the Ukrainian diaspora as a source of investment in national production. The work offers relative indicators for evaluating the efficiency of investments of migrants and the diaspora. The author's table-indicator of the directions of the development of the migration policy of the state, which takes into account the importance of foreign migrants' funds in the development of the national economy, has been created. Therefore, the analysis of the current state of migration processes proves the need to improve the methodological foundations of the economic analysis of the investment of migrants' and diaspora's funds. The proposed two-level analysis (quantitative and qualitative indicators) allows for a detailed study of the mentioned economic phenomenon and, with the help of the Table of directions for improving the state's migration policy, based on an economic analysis of the investment of migrants' and diaspora's funds, to shape further actions of the state regarding migration policy.

Ключові слова: діаспора, ефективність, інвестиції, міграція, міграційна політика.

Keywords: diaspora, efficiency, investment, Migration, Migration policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В світовій економіці в останні десятиліття широко розвиваються такі процеси як глобалізація, інтеграція, інтернаціоналізація та транснаціоналізація. Наслідками розвитку названих процесів є значні динамічні зрушення економічної безпеки будь-якої держави та її економічна залежність від міжнародного економічного простору та зовнішньої політики інших країн. Для національної економіки України питання забезпечення економічної безпеки у період військового часу

та післявоєнного відновлення (за умови зростання зовнішнього боргу, скорочення внутрішнього виробництва, дефіциту бюджет та втрати трудового потенціалу як результат значних обсягів міграції) набуває особливої актуальності.

Післявоєнна потреба у відновленні як житлового масиву, так і критичної інфраструктури та виробничих приміщень (післявоєнне відновлення та відбудова) потребує значних трудових та капітальних ресурсів. Однак, в Україні ще у довоєнні часи рівень зовнішньої міграції був досить високий (емігрувало з країни близько 6 млн. щороку) [8, С. 33]. В поєднанні з втратами працездатного населення в результатів бойових дій на території України рівень зовнішньої міграції у довоєнні роки створював значний дефіцит робочої сили. На 1 січня 2023 року кількість осіб, що перемістилися до країн Європейського Союзу як біженці становила 8 млн. осіб (4,7 млн. отримали тимчасовий захист) та до інших країн світу—5,4 млн. осіб, а негативне сальдо міграції склало 9,43 млн. осіб [1]. Аналітики міжнародних організацій свідчать, що внаслідок міграції населення, що спричинено військовою агресією Україна може втратити від 24 до 33% населення. Враховуючи обсяги біженців з України, що були вимушені покинути Україну після 24 лютого 2022 року, та обсяги постійної трудової міграції, щорічно держава втрачає 13% валового внутрішнього продукту щорічно або 20 млрд. дол. США. За таких умов, існуючої кількості працездатного населення є недостатньою для забезпечення потреб національної економіки України. Однак, ще однією потребою української національної економіки є потреба в інвестуванні фінансових ресурсів в відновлення. Грошові перекази мігрантів та діаспори з-за кордону в 2023 році склали 11.57 млрд. долл. США[6]. При умові використання цих коштів у вигляді інвестицій у національну економіку країни процес зовнішньої міграції змінює вектор впливу на економіку з негативного на позитивний.

За таких умов актуалізується питання економічного аналізу ефективності використання коштів мігрантів та діаспори як інвестицій в

національну економіку, що має стати вихідною точкою побудови міграційної політики України.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним питанням формування та здійснення міграційної політики присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Любомудрова Н. П., Гойчук В. І. зосередили свою увагу на особливостях міграції в умовах воєнного стану [8]. Потапенко В. описав міграційні процеси та тенденції міграції в Україні, окреслив основні загрози пов'язані з нею [3]. Панов А. В., Сидорук Б. В. описали в своїй роботі інтеграцію України в світовий ринок праці шляхом міграції трудових ресурсів [13]. Риндзак О. Т. поглиблювала теоретико-методичні та практичні основи міграційної політики в Україні [16]. Основні виклики міграційної політики в умовах військового часу описані в працях Черненко Н. І. [17]. Пітель С.В. свою увагу зосередив на формуванні методологічної бази оцінки ефективності інвестування іноземного капіталу [14].

Формування цілей статті (постановка завдання). Відмічаючи наукову цінність напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців, слід визначити, що сучасні умови розвитку України обумовлюють необхідність подальшого вдосконалення міграційної політики держави виходячи з потреби зміцнення економічної безпеки держави. Основним завданням статті є вдосконалення теоретичних та практичних основ підвищення економічної безпеки України шляхом мобілізації коштів мігрантів та діаспори.

.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Груб З.В. стверджує, що в умовах російсько-української війни Україна зіткнулася із загрозами економічної безпеки, які полягають у втраті основних бізнес одиниць та трудових ресурсів [5. С. 54]. Окрім цього, економічні процеси супроводжуються високим рівнем інфляції, проблемами організації

логістики, втратою на лагодженої інфраструктури, зовнішньоекономічної діяльності.

Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Основними складовими економічної безпеки в Україні є виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека. Національний банк України грошові перекази від мігрантів набули великого значення для показника економічної безпеки, оскільки вони можуть одночасно змінити рівень всіх складових економічної безпеки держави. Значна кількість мігрантів з-за кордону є джерелом значних приватних трансфертів з-за кордону. За даними Національного банку України в 2022 році обсяг приватних трансфертів склав 3941 млн дол. США, а в 2023 році – 3824 млн дол. США (табл. 1) [6]. Аналізуючи обсяги приватних трансфертів в Україні за період 2008-2023 рр. можна зробити висновок про високий інвестиційний потенціал аналізованого показника. Крім цього, слід відмітити прогресивну тенденцію щодо нарощення іноземних грошових переказів в Україні від 2021 року.

Таблиця 1. Динаміка обсягів приватних переказів в Україну, млн дол. США

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Приватні трансфери	3153	2515	2489	2997	2907	2885	2171	2843	2741	2995	3200	3014	3475	4469	3941	3824
Грошові перекази робітників, що працюють за кордоном більше року	2140	1643	1560	1890	1749	1531	1165	1013	906	996	872	934	1163	1907	1682	1783

Джерело: побудовано автором на основі [6]

В економічній теорії визначено, що грошові перекази із-за кордону можуть бути використані в національній економіці у вигляді інвестицій та

заощадження (рис. 1). Заощадження можуть мати прояв у вигляді депозитів та цінних паперів, тоді як інвестиції за рахунок переказів мігрантів та представників діаспори на практиці виражені у вигляді інвестиційного фонду, вкладеннях у розвиток малого та середнього бізнесу, та інвестування у нерухомість.

У деяких вітчизняних публікаціях йдеться про приватні грошові (валютні) перекази як про фактор фінансової безпеки та стабільності держави-отримувача, адже вони сприяють зміцненню національної грошової одиниці, зменшенню дефіциту торгового балансу країни, сприяють фіскальній консолідації. Також відмічений вплив переказів на розвиток ринку фінансових послуг та його інфраструктури [5, с.14].

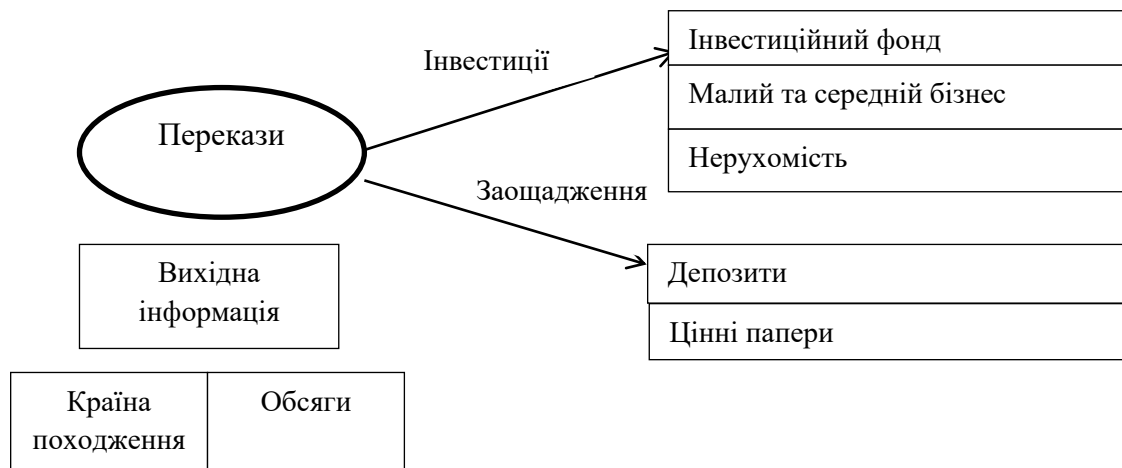

Рисунок 1. Кількісний аналіз процесу здійснення грошових переказів мігрантами та представниками української діаспори [побудовано автором на основі 5]

До інших позитивних напрямів впливу на розвиток економіки країн походження мігрантів віднесено: зростання ВВП; інвестиційний ресурс, що діє через зростання попиту на товари; скорочення рівня бідності в регіонах, звідки походять мігранти [5]; зміна структури витрат домогосподарств; зростання витрат на освіту; поліпшення умов проживання; позитивний вплив на рівень зайнятості та економічне зростання (у разі спрямування частини коштів на розвиток підприємництва) [5; 14].

Сьогодні в Україні кошти мігрантів та діаспори в національній економіці аналізуються з позиції натурального показника обсягів приватних переказів трудових мігрантів (млн. дол. США) та їх еквівалент до ВВП (%) (за методикою Міжнародної організації міграції). Однак, названого інформаційного матеріалу є недостатньо для визначення пріоритетності стимулювання міграційних процесів та напрямків розвитку міграційної політики.

За таких умов в Україні ж виникла потреба вдосконалення та розвитку методологічного забезпечення щодо аналізу інвестування коштів мігрантів та діаспори.

Вдосконалення економічного аналізу інвестування коштів мігрантів та української діаспори повинно досягнути наступних цілей:

- детінізація грошових потоків (особливо в іноземній валюті);
- оптимізація соціально-економічного потенціалу українських мігрантів та діаспори шляхом перетворення коштів мігрантів на можливі джерела фінансування економічного розвитку;
- забезпечення прозорості та ефективності управління потоками грошових переказів мігрантів та представників української діаспори;
- залучення додаткових коштів для фінансування місцевого бізнесу.

З метою деталізації результатів економічного аналізу інвестуванні коштів мігрантів та української діаспори необхідно використовувати такі вихідні дані:

1. обсяги грошових переказів із закордону мігрантів та представників української діаспори;
2. обсяги інвестицій, що профінансовані за рахунок коштів мігрантів та діаспори;
3. валовий внутрішній продукт в країні походження мігрантів;
4. дисконтна ставка по інвестиціям.

Кількісний аналіз інвестицій за кошти мігрантів та діаспори слід проводити у розрізі країни міграції, каналів грошових переказів (банки, готівка, міжнародні платіжні системи, поштові служби) тощо.

Кількісний аналіз актуально доповнити якісними (відносними показниками), що характеризують ефективність використання коштів мігрантів та діаспори. Такий аналіз є коагулянтном міграційної політики держави (табл. 2). Серед відносних показників ефективності інвестування коштів мігрантів та представників української діаспори автором запропоновано чистий превентивний ефект (NPV), індекс прибутковості інвестування грошових переказів мігрантів та діаспори (PI), норма рентабельності інвестицій (IRR), норма ефективності інвестицій за рахунок грошових переказів мігрантів та представників діаспори (ARR).

Таблиця 2. Відносні показники ефективності інвестування коштів мігрантів та діаспори

Показник	Розрахунок	Значення
NPV	$\sum_{k=1}^n \frac{\Delta \text{ВВП}_k}{(1+r)^k}$	NPV – чистий превентивний ефект IC – величина всіх інвестицій за рахунок коштів мігрантів та діаспори r – дисконтна ставка PI – індекс прибутковості IRR – норма рентабельності інвестицій ARR – норма ефективності інвестицій у загальних переказах P – загальна сума переказів із-за кордону мігрантів та представників української діаспори
PI	$\sum \frac{\Delta \text{ВВП}_k}{(1+r)^k} / IC$	
IRR	$r_1 + \frac{NPV_n}{NPV_1 - NPV_2} (r_2 - r_1)$	
ARR	$\frac{P}{IC}$	

Джерело: розроблено автором на основі [5; 8; 14]

Відносні показники ефективності інвестування коштів мігрантів та діаспори дозволяють сформулювати рекомендаційну таблицю розвитку та вдосконалення міграційної політики держави (табл. 3). В табл. 3 запропоновано три основні сценарії щодо розвитку міграційної політики:

- кошти мігрантів є важливим джерелом фінансування національного виробництва та розвитку у вигляді інвестицій, що, як

наслідок, обумовлює необхідність стимуляції міграційних процесів та пошуків шляхів оптимізації та автоматизації робочого процесу;

- кошти мігрантів використовуються в національній економіці, але не є основним джерелом її розвитку, що, як наслідок, дозволяє державі делегувати регуляторну функцію міграційних процесів на ринкові механізми (попит та пропозицію);

- кошти мігрантів осідають у вигляді приватних заощаджень, що супроводжується одночасною втратою робочої сили та потребує від держави запровадження політики реєміграції.

Таблиця 3. Напрями вдосконалення міграційної політики держави, що базуються на економічному аналізі інвестування коштів мігрантів та діаспори

Рішення	Індикатори
Кошти мігрантів та діаспори ефективно працюють в національній економіці. Подальше стимулювання тимчасової міграції за кордон	NPV>0 PI>1 IRR >0 ARR >0,5
Кошти мігрантів опосередковано приймають участь у розвитку національної економіки. Потреба держави у втручанні у міграційні процеси відсутні	NPV=0 PI=1 IRR=0 ARR=0,5
Кошти мігрантів та діаспори неефективно використовуються. Потрібно створити штучні бар'єри для міграції за кордон	NPV<0 PI<1 IRR <0 ARR <0,5

Джерело: розроблено автором

Отже, аналіз сучасного стану міграційних процесів доводить необхідність вдосконалення методичних засад економічного аналізу інвестування коштів мігрантів та діаспори. Запропонований дворівневий аналіз (кількісних та якісних показників) дозволяє детально дослідити назване економічне явище та, за допомогою Таблиці напрямів вдосконалення міграційної політики держави, що базуються на економічному аналізі інвестування коштів мігрантів та діаспори, сформулювати подальші дії держави щодо міграційної політики.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Військова агресія Російської Федерації вплинула на стан економічної безпеки України. Виникли передумови щодо значних потреб в фінансових та трудових ресурсах, що забезпечать післявоєнну відбудову та відновлення. Однак крім військових дій на території України та значних руйнувань житлового фонду та критичної інфраструктури, Україна втратила значну кількість працездатного населення, що покинуло країну у вигляді біженців. При цьому, зовнішні мігранти та представники української діаспори здійснюють значні фінансові вливання в економіку країни у вигляді зовнішніх трансферів. В сучасних умовах демографічної та фінансової кризи виникає реальна необхідність вдосконалення міграційної політики в Україні шляхом оптимізації використання зовнішніх мігрантів як ресурсної бази відновлення. Однак, на сучасному етапі, економічний аналіз грошових переказів мігрантів та представників діаспори в Україні носить поверхневий характер, що не враховує потреби держави щодо зміцнення економічної безпеки та забезпечення післявоєнного відновлення.

За умов значних обсягів грошових переказів мігрантів та діаспори з-за кордону, необхідно доповнити їх кількісний аналіз деталізацією. Зокрема доцільно розглядати грошові перекази мігрантів та діаспори у розрізі країни міграції, каналів грошових переказів (банки, готівка, міжнародні платіжні системи, поштові служби), що дозволить сформулювати пріоритетні напрямки розвитку зовнішньої політики держави.

Також доведено необхідність якісного аналізу ефективності залучення коштів мігрантів та української діаспори якісними показниками. Основними відносних показників ефективності інвестування коштів мігрантів та представників української діаспори автором запропоновано чистий превентивний ефект (NPV), індекс прибутковості інвестування грошових переказів мігрантів та діаспори (IP), норма рентабельності інвестицій (IRR), норма ефективності інвестицій за рахунок грошових переказів мігрантів та представників діаспори (ARR).

Література

1. ILO Annual Report 2022. URL: https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/social-finance/WCMS_883541/lang--en/index.htm. (дата звернення: 28.11.2024).
2. Боротьба за людей: Україна програла битву, але має виграти війну. URL: <https://www.uifuture.org>. (дата звернення: 10.11.2024).
3. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналіт. доп./ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. – 33 с.
4. Вплив українських мігрантів на економіку країн-реципієнтів. Дослідження Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vpliv-ukrayinskih-migrantiv-na-ekonomiki-krayin-retsipiyentiv> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Гбур З.В. Стратегія сучасного розвитку країни: синтез правових, освітніх, економічних механізмів. Київ. Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій. 2023. 234 с.
6. Грошові перекази. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf
7. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 01.11.2024).
8. Любомудрова Н. П., Гойчук В. І. Зміни на ринку у умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. Економіка та суспільство. 2022. № 40. С. 31-40.
9. Малиновська О. Міграція та міграційна політика в Україні: трансформації доби незалежності. *Migration&Law*. 2021. №1. С. 10-26.
10. Міграційна політика України щодо іноземців з урахуванням перспектив повоєнного відновлення: аналітична доповідь. URL: <https://niss.gov.ua>. (дата звернення: 01.11.2024).
11. Міграційний профіль України за 2020 рік. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2020/pdf. (дата звернення: 20.11.2024).

12. Міграція в Україні: цифри і факти. 2021. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/mihratsiya-v-ukrayini-tsyfry-i-fakty-2021> (дата звернення: 11.11.2024).

13. Панов А. В., Сидорук Б. В. Інтеграція України у світовий ринок праці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. № 46. С. 72-76.

14. Пікулик О. І. Причини, особливості та наслідки трудової міграції. *Економіка і суспільство*. 2020. № 21. – С. 16-20.

15. Про Концепцію державної міграційної політики: Указ Президента України №622.2011 від 30 травня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011#Text>. (дата звернення: 22.11.2024).

16. Риндзак О. Т. Міграційна політика в системі інтеграційних процесів: дис.... докт. економ. наук. за спец.: 08.00.07 / Донецький національний технічний університет. Вінниця. 2020. 516 с.

17. Черненко Н. І. Міграційні процеси в умовах війни: шляхи розв'язання проблем. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 229-235.

18. Чубарь О.Г., Машко К.С. Грошові перекази трудових мігрантів в України: макроекономічні тенденції та регіональні особливості. *Демографія та соціальна економіка*, 2019, № 3 (37). С. 57-72.

References

1. ILO (2022), “Annual Report”, available at: https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/social-finance/WCMS_883541/lang--en/index.htm. (Accessed 28.11.2024).

2. UIF (2022), “The fight for people: Ukraine lost the battle, but must win the war”, available at: <https://www.uifuture.org>. (Accessed 10.11.2024).

3. Potapenko, V. (2023), *Vplyv mihratsii na sotsial'no-ekonomichnu sytuatsiiu v Ukraini* [The impact of migration on the socio-economic situation in Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine.

4. National Bank of Ukraine (2022), “Impact of Ukrainian Migrants on Economies of Recipient Countries”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vpliv-ukrayinskih-migrantiv-na-ekonomiki-krayin-retsipyientiv> (Accessed 01.11.2024).

5. Hbur, Z.V. (2023), *Stratehiia suchasnoho rozvytku krainy: syntez pravovykh, osvitnikh, ekonomichnykh mekhanizmiv* [The country's modern development strategy: a synthesis of legal, educational, and economic mechanisms], Naukovo-osvitnij innovatsijnyj tsentr suspil'nykh transformatsij, Kyiv, Ukraine.

6. National Bank of Ukraine (2024), “Money transfers”, available at: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf (Accessed 01.11.2024).

7. State Statistics Service of Ukraine (2024), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (Accessed 01.11.2024).

8. Liubomudrova, N.P. and Hojchuk, V.I. (2022), “Market changes under martial law and prospects for post-war recovery”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 40, pp. 31-40.

9. Malynovs'ka, O. (2021), “Migration and migration policy in Ukraine: transformations of the independence era”, *Migration&Law*, vol.1, pp.10-26.

10. NISS (2023), “Ukraine's migration policy towards foreigners taking into account the prospects for post-war recovery: an analytical report”, available at: <https://niss.gov.ua>. (Accessed 01.11.2024).

11. State Migration Service of Ukraine (2021), “Migration profile of Ukraine for 2020”, available at: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2020/pdf (Accessed 20.11.2024).

12. International Organization for Migration (2021), “Migration in Ukraine: figures and facts”, available at:

<https://ukraine.iom.int/uk/resources/mihratsiya-v-ukrayini-tsyfry-i-fakty-2021>
(Accessed 11.11.2024).

13. Panov, A.V. and Sydoruk, B.V. (2023), “Ukraine's integration into the global labor market”, Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vol. 46, pp. 72-76.

14. Pikulyk, O.I. (2020), “Causes, features, and consequences of labor migration”, Ekonomika i suspil'stvo, vol. 21, pp. 16-20.

15. President of Ukraine (2011), Decree “About the Concept of State Migration Policy”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011#Text>. (Accessed 22.11.2024).

16. Ryndzak, O.T. (2020), “Migration policy in the system of integration processes”, Doctor Thesis, Economy, Donets'kyj natsional'nyj tekhnichnyj universytet, Vinnytsia, Ukraine.

17. Chernenko, N.I. (2023), “Migration processes in wartime: ways to solve problems”, Tavrijs'kyj naukovyj visnyk. Serii: Ekonomika, vol. 16, pp. 229-235.

18. Chubar', O.H. and Mashko, K.S. (2019), “Remittances of labor migrants in Ukraine: macroeconomic trends and regional features”, Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika, vol. 3 (37), pp. 57-72.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2024 р.